

Дорошенко Д. П.,
докторант

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ДІАЛЕКТИКА ВЧЕННЯ ПРО ДЕРЖАВНИЙ ПРИМУС У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ

THE DIALECTIC OF THE DOCTRINE OF STATE COERCION IN THE FIELD OF TAXATION

Стаття присвячена аналізу вчення про державний примус у сфері оподаткування у розвитку. Автор з'ясував, що у науці існує плюралізм наукових підходів до примусу у податковому праві. У статті виокремлено етапи становлення та розвитку вчення про державний примус у сфері оподаткування.

Ключові слова: діалектика вчення, державний примус, оподаткування, заходи примусу, податково-правовий примус.

Стаття посвящена аналізу учения о государственном принуждении в сфере налогообложения в развитии. Автор выяснил, что в науке существует плюрализм научных подходов к принуждению в налоговом праве. В статье выделены этапы становления и развития учения о государственном принуждении в сфере налогообложения.

Ключевые слова: диалектика учения, государственное принуждение, налогообложение, меры принуждения, налогово-правовое принуждение.

The article is devoted to analysis of the doctrine of state compulsion in the field of taxation in development. The author found that in science there is a pluralism of scientific approaches to coercion in the tax law. The article highlights the stages of formation and development of the doctrine of state compulsion in the field of taxation.

Key words: dialectics of doctrine, government coercion, taxation, coercion, taxation and legal coercion.

Актуальність теми. Державний примус пронизує весь механізм правового регулювання, у правових відносинах, актах реалізації прав і обов'язків, примус є безумовним атрибутом будь-якої держави і залишається об'єктивною закономірністю розвитку громадянського суспільства. Примус використовується державою в інтересах створення необхідних умов, що забезпечують гідне життя та вільний розвиток людини. За допомогою примусу встановлюються межі між свободою і несвободою: примус з боку держави відповідає чинним у державі законам, які у свою чергу повинні відповідати ідеї людської справедливості й волі. Права і обов'язки людини визначають межі можливої поведінки і тим самим дозволяють уникнути негативної оцінки своєї поведінки та примусу з боку держави і суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед останніх наукових праць, які присвячені проблемам правового регулювання державного примусу, варто виділити роботи: І. П. Жаренова [1], Є. О. Циганкової [2], Т. О. Коломоєць [3], О. Р. Трещової [4] та ін. З'ясуванням юридичної сутності окремих елементів системи державного примусу у сфері оподаткування присвячені дослідження: О. Ю. Кікіна [5], В. В. Кириченко [6], А. М. Тимченка [7], О. М. Дуванського [8] та ін.

Разом з цим, сучасні дослідження базуються на тих напрацюваннях щодо примусу, які були викладені ще багато років тому. Примус притаманний усім суспільним утворенням, завдяки використанню примусу, як базового способу, досягнення правопорядку у соціумі стає більш реальним. Проте примус теж повинен мати свої межі, за рамками яких він перетворюється на свавілля. Такі межі мають чітко

визначатися у правовій нормі, інакше заходи примусу будуть несанкціонованими, протиправними.

Метою статті є аналіз учень про державний примус у сфері оподаткування та виділення періодів розвитку, поглиблення підходів до вивчення державного примусу.

Виклад основного матеріалу. Примус завжди привертав увагу науковців та філософів ще задовго до виникнення державного регулювання примусу, позаяк філософів цікавили відповіді на запитання: чи лише за допомогою примусу можна досягти порядку у суспільстві; в яких випадках можна вдаватися до примусу; хто наділений правом застосовувати заходи примусу. Ці та інші питання викликають інтерес у науковців і до нині.

Плюралізм наукових думок щодо примусу поглибився із процесами євроінтеграції. Зовнішня інтеграція України у світовий економічний простір відіграє важливу роль у розвитку вітчизняної економіки, саме тому Україна зацікавлена у сприятливому середовищі, яке спрощувало б доступ до зовнішніх ринків і забезпечувало стабільні торговельні потоки на основі постійного підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва.

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом є новим форматом відносин, спрямованим на створення поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі Україна – ЄС і поступову інтеграцію України до внутрішнього ринку Євросоюзу.

Імплементация положень європейського законодавства, передбачена економічною частиною Угоди про асоціацію (далі – УА), є вкрай важливою у контексті проведення реформ, оскільки положення угоди можуть та повинні слугувати основою для нової моделі соціально-економічного розвитку Укра-

їни. Тому при розробці концепції та програми секторальних економічних реформ необхідно відразу враховувати вимоги базових Директив ЄС, гармонізація з якими передбачена угодою. Україна спрямовує зусилля на загальну реформу податкової системи та податкової політики, у тому числі на реформування фіскальної системи відповідно до європейських стандартів. Більшість положень законодавства України з питань оподаткування адаптовані до законодавства ЄС, зокрема у частині загальних питань спільної системи податку на додану вартість, загального режиму акцизних зборів та оподаткування акцизним податком.

Наразі національне податкове законодавство у цілому відповідає законодавству ЄС, за виключенням окремих норм, які поступово будуть наближені до нього з огляду на обмеження соціально-економічного характеру та регіонального контексту (відображені у зобов'язаннях відповідно до Угоди).

Згідно з досягнутими Україною та ЄС домовленостями, Україна зобов'язується поступово наблизити своє податкове законодавство до *acquis* ЄС згідно переліку, що міститься у Додатку XXVIII до Угоди. Відповідно до Глави 4 Розділу 5 Угоди про асоціацію (статті 349–354), досягнута домовленість про співпрацю між Україною та ЄС для покращення належного управління у сфері оподаткування з метою подальшого покращення економічних відносин, торгівлі, інвестицій та добросовісної конкуренції. Сторони домовилися про посилення і зміцнення співробітництва, спрямованого на удосконалення і розвиток податкової системи та податкових органів України, а також гармонізацію політики щодо протидії та боротьби з шахрайством і контрабандою підакцизних товарів. Розділом передбачено такі зобов'язання Сторін: застосовувати принципи належного управління у сфері оподаткування, зокрема принципи прозорості, обміну інформацією та добросовісної податкової конкуренції, у тій мірі, в якій це погодили держави-члени на рівні ЄС; посилювати та зміцнювати співробітництво, спрямоване на удосконалення та розвиток податкової системи та податкових органів України, включаючи посилення потужностей збору та контролю, з окремим наголосом на процедурах відшкодування ПДВ задля уникнення накопичення заборгованості, забезпечення ефективного збору податків та посилення боротьби з податковим шахрайством, а також ухиленням від сплати податків; докладати максимальних зусиль для активізації співпраці та обміну досвідом у сферах боротьби з податковим шахрайством, інтенсифікації обміну інформації з європейськими фіскальними органами [9].

У вивченні та визначенні примусу спостерігається плюралізм наукових підходів. Неабиякий інтерес до дослідження примусу серед учених-адміністративістів. Наприклад, О. Р. Трещова запропонувала під примусом в адміністративному судочинстві розуміти сукупність обмежуючих сферу індивідуальних правових можливостей правопорушника заходів, як правило, організаційно-процесуального, майнового

або психологічного впливу, які запроваджуються судами адміністративних судів за умов, на підставах і у порядку, визначених, головним чином, нормами КАС України шляхом прийняття відповідної ухвали (судового рішення) до суб'єктів адміністративного судового процесу, які зловживають у ньому своїми правами, не виконують обов'язків, допускають інші порушення правових приписів Кодексу, з метою забезпечення належного функціонування судової адміністративно-процесуальної форми, прав учасників процесу. Державно-примусові заходи, що застосовуються в адміністративному процесі, поділяються на чотири групи: а) заходи запобігання (попередження) зловживань правами та інших процесуальних правопорушень; б) заходи припинення правопорушень у процесі; в) заходи відповідальності (як процесуальної, так і матеріально-правової); г) заходи захисту (відновлення порушеного правопорядку у сфері адміністративного судового процесу) [10, с. 13].

Примусу у цивілістиці теж присвячено чимало досліджень. Так, під правовим примусом у цивільному праві вважають застосовуваний на підставі, у межах та у порядку, встановленому цивільним законодавством, вплив на особу, який не враховує його волю, що виражається у моральних, організаційно-майнових або майнових обмеження його суб'єктивних цивільних прав, спрямованих на припинення загрози порушення права, захист вже порушеного права або забезпечення публічних інтересів [11, с. 9, 10].

У цивільному праві недотримання норм об'єктивного права означає порушення суб'єктивного права іншого суб'єкта. Проте суб'єктивне цивільне право може бути порушене поведінкою, яка прямо не заборонена. У цивільному праві протиправною буде будь-яка поведінка, яка порушує суб'єктивне право іншого суб'єкта. При цьому більшість заходів за своєю сутністю можуть застосовуватися лише за умови, що порушення права потягло за собою негативні майнові наслідки. Відсутність майнової шкоди, збитків виключає можливість застосування примусових заходів, хоча протиправна поведінка й була наявною [12, с. 155-157].

Висновки. На основі проведеного аналізу можна запропонувати етапізацію розвитку вчення про примус у сфері оподаткування:

I. Етап становлення вчення про примус (V ст. до 1917 р.) – вчені починають розробляти теорію примусу. Фактично вперше відбуваються спроби перенести розгляд примусу у теоретичну площину.

II. Етап розвитку та поглиблення теоретичних напрацювань щодо державного примусу (починаючи з 1917 р. до середини 1970-х рр.) – характеризується утвердженням розуміння примусу. Завершується теоретичне опрацювання доктрини щодо державного примусу, сформована концепція самого примусу. Розпочинається дослідження примусу із застосуванням не тільки формально-логічного методу, але і загальнонаукової методології та залучення напрацювань інших наук, а саме: філософії, соціології та ін., що дає можливість отримати нові результати.

III. Етап плюралізму наукових підходів у вивченні та визначенні примусу (з середини 1970-х рр. до середини 2000-х рр.) – характерною особливістю є зміна підходів до вивчення права. Розпочинається домінування природно-правового підходу до права. Більшість досліджень примусу зміщується у галузеві, підгалузеві правовідносини із застосування примусу із широким застосуванням учення про правовідносини.

IV. Евроінтеграційний етап (починаючи з середини 2000-х рр. до сьогодні) – до ключових ознак цього етапу належать ратифікація Конвенції про захист прав людини та основопо-

ложних прав та прийняття Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [13]. Знаковою і найбільш яскравою ознакою цього етапу є підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2014 році [14] (ратифіковано Законом України від 16.09.2014 р., № 1678-VII [15]). Відповідно Україна розпочинає процес реформування правової системи на принципах європейського права та європейських стандартів, що знаходить своє відображення у теорії державного примусу у цілому та податково-правового примусу зокрема.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Жаренов И. П. Государственное принуждение в условиях демократизации общества : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : 12.00.01 / И. П. Жаренов ; Московский университет МВД России. – М., 2006. – 19 с.
2. Цыганкова Е. А. Принуждение как метод осуществления государственной власти : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : 12.00.01 / Е. А. Цыганкова ; Современная гуманитарная академия. – М., 2010. – 20 с.
3. Коломоець Т. О. Адміністративний примус у публічному праві України: теорія, досвід та практика реалізації [монографія] / за заг. ред. В. К. Шкарупи. – Запоріжжя : Поліграф, 2004. – 404 с.
4. Трещова О. Р. Державний примус в адміністративному судочинстві : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / О. Р. Трещова ; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – К., 2012. – 20 с.
5. Кикин А. Ю. Меры налогово-процессуального принуждения : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.14 / А. Ю. Кикин. – М., 2004. – 165 с.
6. Кириченко В. В. Способи забезпечення виконання податкового обов'язку : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / В. В. Кириченко. – Ірпінь, 2005. – 207 с.
7. Тимченко А. М. Види примусових заходів у податковому праві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / А. М. Тимченко ; Нац. ун-т держ. податк. служби України. – Ірпінь, 2011. – 210 с.
8. Дуванський О. М. Примусові заходи, пов'язані з невиконанням обов'язку зі сплати податків і зборів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / О. М. Дуванський ; НУ «Юрид. акад. ім. Я. Мудрого». 2012. – Х., 2012. – 206 с.
9. Імплементация Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: торговельна та бюджетно-податкова сфери [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://icps.com.ua/assets/uploads/files/dosl_dzhennya_konf_03_2015_.pdf.
10. Трещова О. Р. Державний примус в адміністративному судочинстві : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 / О. Р. Трещова ; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – К., 2012. – 20 с.
11. Ткачева М. А. Принуждение в российском гражданском праве : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : 12.00.03 / М. А. Ткачева ; Саратовская государственная юридическая академия. – Саратов, 2016. – 29 с.
12. Яковлев В. Ф. Гражданско-правовой метод регулирования общественных отношений / В. Ф. Яковлев. – 2-е изд., доп. – М. : Статут, 2006. – 240 с.
13. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV // Відом. Верховн. Ради України. – 2006. – № 30. – Ст. 260.
14. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 75. – Т. 1. – Ст. 2125.
15. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16.09.2014 р. № 1678-VII // Відом. Верховн. Ради. – 2014. – № 40. – Ст. 2021.